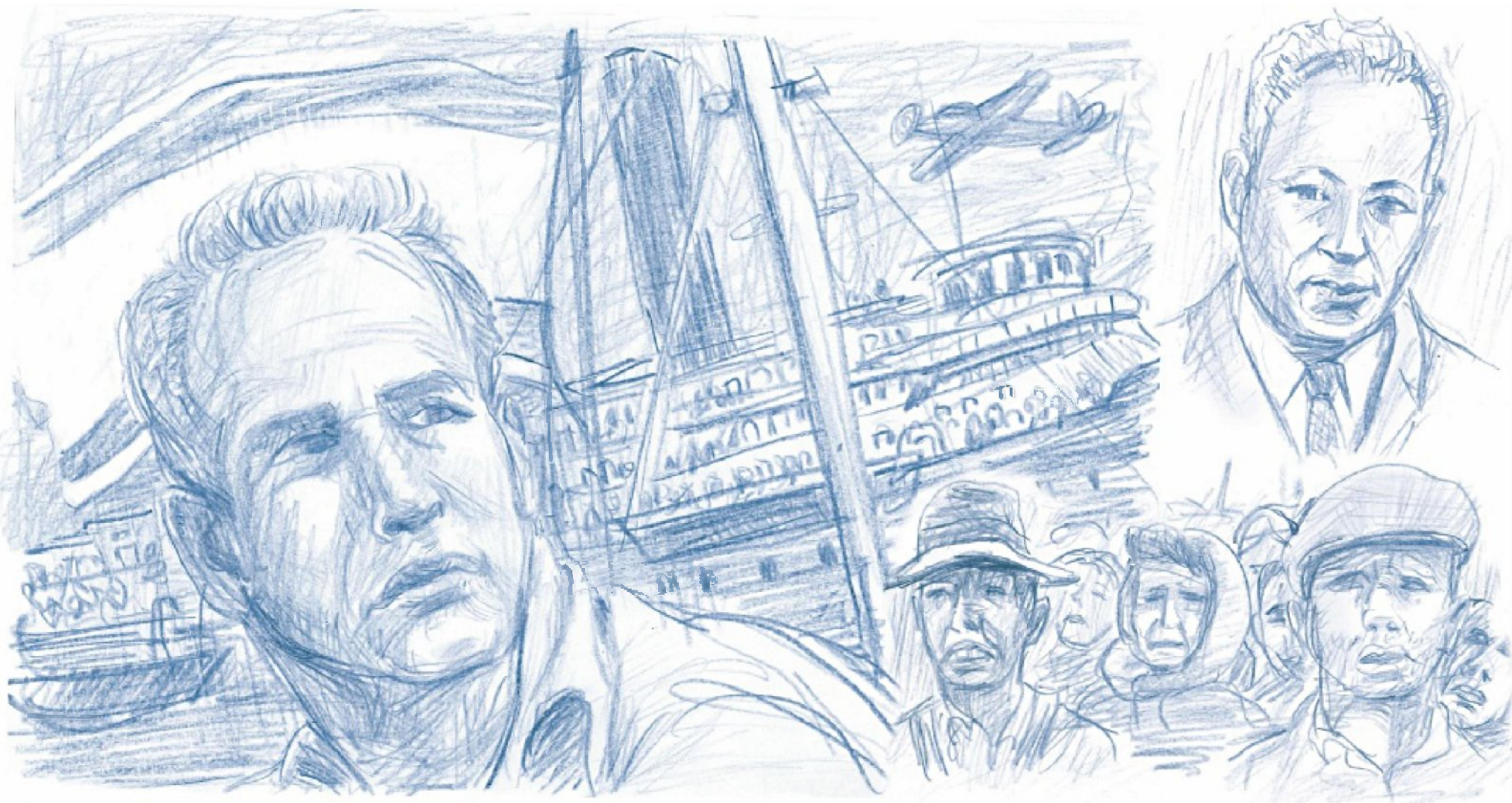

27.22x14.65	3/3	עמוד 1	הארץ - תרבות וספרות	16/11/2018	65994192-5
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

65994193-6	16/11/2018	הארץ - תרבות וספרות	עמוד 1	2/3	26.95x29.48
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

המשך מעמוד 1

מנהיגים שמיליים החלו לתרגם את הספר בעת מעצ' רם, ונעשתה פנייה למשרד החוץ בקשר לתרגום מלא. מהשגרירות ברנגון התעניינו לגבי תרגום לסנהלית. ישראל נתפשה כבעלת הזקה על היצירה.

מלכתחילה חשב יוריס על המדיום הקולנועי. כביקורו בישראל חיפש אתרים שיתאימו לעלילת סרט. כך גם תיאר את גיבורו הראשי. פרקר מדווח לעולם על פגישתו הראשונה עם ארי בן כנען: "אדם חסון, שש רג' ליים גבוהו, שיערו שחור ועיניו כחולות, ומראהו כמראה גיבור ראשי בסרט קולנועי". בעיני פרמינג'ד יוריס היה כותב דיאלוגים גרוע שאינו מבדיל בין מלה ברומאן למלה בתסריט. הגורש המילולי היה עצום לממדי סרט. סיפור העלילה של יוריס לא נעצר בהקמת המדינה אלא נמשך עד שנת 1956, חופף להגעת הסופר לישראל. ארי בן כנען הוא כבר קצין גבוה בצה"ל ומדבר על הרצון לחצות את הגבול ולמצוא את הר סיני ולעלות בו, רמז למבצע הצבאי הצפוי של 1956. קארן, טהורה ורודפת שלום, נרצחת בידי פדיונים בקיבוץ נח"ל מדבר. יוריס הפך אותה לבת דמותו של רועי רוטברג שנרצח בנח"ל עזר. יוריס עיבד את נאומו של משה דיין על קברו של רוטברג ושם אותו בפיה של קארן קודם הירצחה: "איננו יכולים לכעוס על אותם מסכנים. הם יושבים שם יום אחר יום, חודש אחר חודש, כלואים כחיות ומשקיפים על שדותינו המרוקיים". רציחתה שוברת את ארי. זהו הרגע היחיד אצל בן הארץ הקשות, המתקשה ברגשות לכל אורך הספר. יוריס רוקן שורה שלמה בספר כדי להציב בה ארבע מלים בלבד: "ארי בן כנען בכה". סדר פסח בקיבוץ לאחר קבורתה של קארן, סוף ל"אקסודוס", חותם את הספר.

פרמינג'ד רצה סרט שיעסוק רק במאבק להקמת המדינה. הוא פסל את גירסת התסריט של יוריס. דלטון טרמבו, מחבר "ג'וני שב משרדה הקרב", מראשוני הקר, רבנות של המלחמה הקרה, חבר ב'עשרה של הוליווד', כתב את התסריט הסופי.

יוריס טען שלא נותרו בסרט אף סצינה, רעיון או אפיון דמויות מספרו. הוא הזהיר את קולק שעניינו של העם היהודי ושל ישראל בפרט לא מיוצגים היטב בסרט והפציר בקולק לארגן מיד הקרנה פרטית לבן גוריון לפני שהסרט ייחשף בציבור. קולק הפיץ את קובלנת יוריס לכל מקבלי ההחלטות, "להנאתכם". בהקרנה מיוחדת בנוכחות בן גוריון, שרים ומפקדי צה"ל הביע ראש הממשלה את שביעות רצונו מהסרט, על כל הסיי' לופים ההיסטוריים שבו. וייסגל כתב לפרמינג'ד: "אקסודוס" אינו רק סרט על ההיסטוריה הישראלית, אלא מעשה היסטורי בעצמו".

ממשלת ישראל הגישה סיוע ותמיכה מסיבית להפקה הקולנועית. סובסידיות על שירותים, מתן כוחות צבא וצידוד, הסימת נמל חיפה ועיכוב תנועת אוניות לצורך הצילומים. ערביי ישראל יצאו להפגנות. בהעדר גישה לתסריט הם הסתמכו על הכתוב בספר: "ערבים היו אונסים את הבחורות היהודיות, הורגים אותן ומחזיקים זרמים אותן בשקים להוריהן". צוטט קטע שבו ארי וקיטי נוסעים לנצרת ובהגיעם, על פי יוריס, "עטים עליהם מיד נערים ערביים מלוכלכים, ומציעים להם הצעות מסחר שונות – מתמונות פורנוגרפיות, עד אחיותיהם – בשכר, מתוך הבטחה שהן צעירות וכתולות". עוד מוח על כך שיווריס תיאר את הנשים הערביות כמדיפות ריח גוף בלתי נעים. בעיתונות העברית נטען כי הספר נמצא בדוכנים כבר זמן רב. "שום ערבי לא התרגש על תיאור דמות הערבים בספר", וכעת, על רקע ההסרטה, "נתעוררו פתאום להסית את הציבור הערבי".

פרמינג'ד ניאות להיפגש עם ח"כ יוסף חמיס ממפ"ם ואף נתן לו לעיין בתסריט. טרמבו ריכך את הנימה הג' זענית בחלק מהתיאורים של יוריס. צומצמו אזכורים תנ"כיים או ציון זכות אלוהית על הארץ, אך התווסף קצין נאצי המסייע לערבים. צילומי הסרט איפשרו זכות-ערעור גם לוותיקי אצ"ל. עו"ד שמואל תמיר ביקש לברר אצל פרמינג'ד כיצד יתואר בסרט פיצוץ מלון המלך דוד, ומדוע הפריצה לכלא עכו מוצגת אצל יוריס כמבצע שנוהל על ידי ההגנה.

היריבות הפוליטית בין המחנות שבה והתלהטה בשנת 1961 עם הידיעה על יציאתו לאור בניו יורק של "כחש", ספרו של בן הכט על משפט קסטנר. הכט היה

הרובר הכוטה של הרוויזיוניסטים הארץ ישראלים מאז התוודע לזהותו היהודית בתקופת השואה. הוא כתב שני מופעי במה על גורל יהדות אירופה, ערך מסעות התרמה ויזם מודעות בעיתונות האמריקאית נגד השלטון הכריי טי. הכט הוחרם במשך שנים בכריטינה. האוטוביוגרפיה שלו, "בן המאה ה-20", הופיעה ב-1954, והפרק המסיים בה הוא על גורלה של אוניית הנשק "אלטלנה". הכט לא הסתיר את שנאתו לממסד של מפא"י. טול בלו כתב על הכט: "בין החתלתולים הכותבים על בעיות ההברה היום, הוא שואג כמו אריה".

היהדות "המאוחרת" של הכט היתה ללעג בקרב מתנגדיו. "מה כבר אפשר לצפות מאדם שרק עתה הגג בר מצווה", התלוצצו בישראל עם צאת האוטוביוגרפיה שלו. וייסגל שלה מכתב מחאה להוצאת שור סטר, המו"לים של "בן המאה ה-20". הכט החל לאסוף חומרים על משפט קסטנר שהתנהל אז בירושלים והפך למתקפה על מפא"י ומחירי מנהיגיה בתקופת השואה. עם צאת "אקסודוס" החל הכט לערוך את החומר רים שאסף – הוא מעולם לא ביקר בישראל – והוציא לאור את "כחש". לפתע היה לימין הרוויזיוניסטי ספר "משלו" עם גיבור, הסנגור במשפט, עו"ד שמואל תמיר. העיתונאי אביעזר גולן, איש אצ"ל בעבר, כתב: "התשובה ל'אקסודוס' המתקת של לאיון יוריס, האמת של אצ"ל ולח"י על מלחמת השחרור".

בתחילת 1962 הגיעו קולק ואחרים למסקנה כי צריך ספר תשובה להכט. בן גוריון הוכנס בסוד העניין. הכט הלך לעולמו באפריל 1964. קולק מסר לבן גוריון – אז כבר לא ראש ממשלה – את נוסח הידיעה ששודרה בחדשות בקול ישראל, וגם את הנוסח המקוצר ששודר כעבור שעה. קולק צירף העתק מכתב שלו שנשלח למאות עיתונים בארצות הברית, "בקשר לנכויות שהופיעו בספר ("כחש")". תם העימות. עוד קודם לכן, הידיעה על תפיסת אורולף אייכמן והבאתו למשפט בישראל החזירה את יוריס לשירות המדינה. בן גוריון אישר שתי גירסאות לספר עתידי על משפט אייכמן. פרלמן יכתוב עיתונאי-חדשותי ויוריס יכתוב עלילה בדיונית. קולק הציע ליוריס להכניס לרומאן דמות מרכזית של צבר שרודף את אייכמן. בינתיים החלו להיכתב ספרים נוספים על משפט אייכמן בתקווה שייחפכו לסרט קולנועי. יוריס, שנתמך על ידי הברת הסרטים קולומביה, אמר לקולק שהחברה לא תשקיע בו "אם אני בסך הכול עוד סוס ב'מרוץ אייכמן". אבל דרישתו לקבל פרטים אקסקלוסיביים על מבצע התפיסה לא נענתה. הוא חזר לעבודתו על "מילא 18". אולי יחזור לפרשה בעוד שלוש או ארבע שנים, כתב לקולק. "אין לדעת מה יתגלה במשפט ומה יישאר נסתר וראוי לשוב ולעסוק בו". ביולי 1963 החמירו היחסים בין מחבר "אקסודוס" לממשלת ישראל. ד"ר ולדיסלב דרינג, רופא ממוצא פולני ששמו הופיע בספר כמי שביצע ניתוחים ללא הרדמה ב-17 אלף אסירים באושוויץ, תבע את יוריס על הוצאת דיבה. יוריס ציפה שממשלת ישראל תתייצב לצדו בניהול המשפט היקר; הרי עלית התביעה היא דפי "אקסודוס". בישראל חשו לא בנוח. יוריס רמז כי גרעון האוזנר, התובע במשפט אייכמן, סייע לפרקליטו בתביעת דרינג. פקידים במשרד ראש הממשלה אמרו שיווריס "הרוויח די על ישראל כדי לנהל משפט זה ללא עזרה". יוריס נעלב והפקידים חששו פן ישראל תאבד את הכור תב המוצלח שלה. הושגה הסכמה בין הסוכנות, הקונגרס היהודי, המגבית וממשלת ישראל לתמוך ביוריס. המשפט הסתיים בהפסדו של יוריס, אך בתשלום סמלי של חצי פני. הרופא הפולני חויב בהוצאות המשפט. ראש הממשלה לוי אשכול בירך את יוריס על מאבקו וניצחונו.

אנשי ההסברה בשגרירות בווינגטון רצו שיווריס יעזור להם לקראת דיון באו"ם בשאלת הפליטים, אולי בכתביבת "סיפור אהבה בין פליטה יהודייה וערבי טוב". לא נכתב ספר כזה. בתחילת 1970 יידע יוריס את ראש הממשלה גולדה מאיר ברבר תוכניתו לכתוב רומאן על יהדות בריית-המועצות על פי שיחות עם עולים שהגיעו לישראל מאז קום המדינה. שוב ללא המשך.

"אקסודוס", הספר שהיה לסרט, נהפך להלך רוח, לכרטיס ביקור של ישראל, לדימוי גוף של היהודי החדש. נעימת הנושא מתוך "אקסודוס", שזכתה בפרס האוסקר, הושמעה בטקסי בר מצווה ובחנותות יהודיות

בארצות הברית. אלפי תיירים שהגיעו לישראל ביקשו לראות את גן דפנה, הקיבוץ שבו מתגורר ארי בן כנען בספר. הממשלה הורתה להחריב את תפאורת הסרט מיד בתום הצילומים. בעקבות הופעתה של להקת ענבל בלוס אנג'לס הגיע דיווח בהול לשגרירות בווינגטון: "רבים ציפו לראות טיפוס ענק מ'אקסודוס' מרקדים על הכמה ולא תימנים נמוכי קומה וחביבים אך זרים במראם והופעתם". משה דולברג, המנהל הכללי של התאחדות עולי אמריקה וקנדה בישראל, אמר בספטמבר 1966: "אלה הבאים כאן למצוא את מה שקראו ב'אקסודוס' ושמעו מפי השליחים ועסקני התרבות – יישרו דג' מהר". מאיר וייסגל ביקש להוציא את הסרט לסינוב הקרנה מחדש בישראל. "הגיע דור חדש של עולים שלא נחשפו למאבק הלאומי".

הסרט הופץ בסוף 1967 לציון עשרים שנה לפרשת "ציאת אירופה" וההצבעה באו"ם והניצחון במלחמת ששת הימים. בעקבות החלטה 3379 בעצרת האו"ם בנובמבר 1975 כי הציונות היא גזענות שוב הופץ "אקסודוס" בישראל. על מודעות הפרסומת הופיעה הכתובת "הציונות בהתגלמותה".

יוריס תרם את חלקו לחגיגות הניצחון ביוני 1967. הוא הסתגר בהדר במלון בתל אביב וכתב יהוד עם ויליאם סטיבנסון את "הכי, ציון" על מלחמת ששת הימים. הספר נכתב בשבעה ימים. "לא היה לנו היל האוויר שלכם", התנצל בראיון עיתונאי. באוטוביוגרפיה שלו "עיר אחת" מ-1979 הגדיר קולק את "אפקט אקסודוס", תחושת העליינות המוחלטת בישראל אחרי 1967: "ההרגשה שאנו מסוגלים להכות את הערבים תמיד, וכי כוחנו לעמוד מול העולם כולו, וכי אנו המעצמה החזקה ביותר בין אירופה לפאן – היו הרבה יותר אחראים למחירי מלחמת יום הכיפורים מאשר קציני ביון כלי-שהם או הרמטכ"ל". באפריל 1988, שלושים שנה אחרי יציאת הספר, אמר יוריס לקהל שומעים: "חשבתם שהגיעה השעה להאדיר את דמותו של הלוחם היהודי. אם הגזמתי קצת – אני מצטער".

דוד שליט

מתוך ספר בכתובים